

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

พื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในอดีตเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นอาณาจักรที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นอีกแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อตั้งโดยพญามังราย เมื่อปี พ.ศ. 1839 โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการปกครอง อาณาจักรล้านนามีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมตามลำดับ โดยเฉพาะการที่มีภาษาพูด ภาษาเขียน และศิลปวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองจนถึงยุคทองนั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อทางศาสนาที่มีพื้นฐานมาจากผีและศาสนาพุทธ ระบบการเมืองที่มีกฎหมายและมีการขยายอาณาจักร อย่างไรก็ตาม ล้านนาตกเป็นรัฐบริวารของพม่าตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 และผนวกเป็นภูมิภาคหนึ่งของประเทศไทยตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ รูปแบบทางศิลปวัฒนธรรมก็ยังสามารถดำรงอยู่ในภาวะเปลี่ยนผ่าน มีการเรียนรู้ รับเอา และปรับใช้วัฒนธรรมใหญ่ภายนอก ทำให้รูปแบบทางวัฒนธรรมล้านนานั้นมีลักษณะเฉพาะ แตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ศิลปวัฒนธรรมของชาวล้านนามีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ประเพณีความเชื่อทางไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ โดยสะท้อนภาพลักษณ์ต่าง ๆ สามารถพบเห็นได้ในรูปแบบของศิลปะและพิธีกรรมในปัจจุบัน เช่น จิตรกรรมตามฝาผนังภายในพุทธสถาน การทำพิธีสู่ขวัญ การเลี้ยงผีเจ้าที่ ผีเจ้าปู่เจ้าย่าและเทวดา ประเพณีการบวช เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา สภาพสังคมของชาวล้านนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นสังคมที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ศิลปวัฒนธรรมความเชื่อต่าง ๆ ได้ถูกถ่ายทอดมาสู่ชนรุ่นหลัง ให้ได้ศึกษาและสืบทอดโดยวิธีการต่าง ๆ ในส่วนของดนตรีพื้นบ้านล้านนา ซึ่งเป็นผลผลิตหนึ่งของวัฒนธรรมล้านนานั้น มีพัฒนาการกับสังคมล้านนาโดยตลอด จนกระทั่งในยุคสมัยใหม่ต่างมีการพัฒนาประยุกต์ใช้ให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ มีการอิทธิพลของดนตรีตะวันตกและดนตรีสมัยนิยมเข้ามาผสมผสานกันอย่างมากมาย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายรูปแบบคือ วงดนตรีและเครื่องดนตรี ดนตรีล้านนาเป็นผลผลิตและเป็นภาพสะท้อนทางศิลปวัฒนธรรมล้านนาได้เป็นอย่างดี จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการถ่ายทอดในลักษณะมูขปาฐะ มีบทเพลงและมีเครื่องดนตรีตลอดจนวงดนตรีที่มีลักษณะเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะ ความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ดนตรีล้านนามีพื้นที่ในการรับใช้สังคมทั้งความบันเทิงและพิธีกรรม ตลอดจนเป็นที่น่าสนใจว่า มีการเลือกใช้เครื่องดนตรีและวงดนตรีอย่างแตกต่างหลากหลาย มีพัฒนาการของบทเพลงและเครื่องดนตรี โดยเฉพาะในด้านเครื่องดนตรีนั้นมีลักษณะเด่นทางด้านภูมิปัญญาการสร้างเครื่องดนตรีที่มีความแตกต่างในแต่ละ

พื้นที่ มีการประยุกต์ใช้วัสดุในท้องถิ่นในการสร้างเครื่องดนตรี ตลอดจนมีเทคนิควิทยาที่มีการพัฒนาการเชิงช่างอย่างน่าสนใจ ทำให้ดนตรีล้านนานั้นสามารถดำรงอยู่และรับใช้สังคมล้านนา

จังหวัดเชียงใหม่ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาตะวันตก จากขอบเขตพื้นที่ทั้งหมดคือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปางและจังหวัดเชียงราย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางดนตรีที่ปรากฏ มีการศึกษาทั้งในรูปแบบของงานวิจัย เอกสารตำราจำนวนมาก มีการศึกษาถึงตัวเครื่องดนตรี ระบบเสียง และบันไดเสียง แต่ยังคงขาดการศึกษารวบรวมข้อมูลที่ชัดเจนในภาพรวมที่เป็นมาตรฐานที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ประกอบทั้งสายการสืบทอดของสลาผู้สร้างเครื่องดนตรีทั้งในอดีตและปัจจุบันที่มีเพิ่มขึ้นแต่ยังไม่มีการรวบรวมข้อมูลแต่ละประเภทอย่างชัดเจน ทำให้เกิดการศึกษาแนวคิดทางการศึกษาการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนาของสลาผู้สร้างเครื่องดนตรีในจังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบันมีความน่าสนใจมาก เครื่องดนตรีล้านนามีพัฒนาการหลายประเภทสามารถจำแนกตามลักษณะของการบรรเลงทั้งเครื่องดีด สี ดี เป่า เช่น เครื่องดีด มี ซึง พิณเป็ยยะ, เครื่องสี มี สะล้อ, เครื่องตีมี ฆ้อง กลองแอม กลองปูชา กลองหลวง, เครื่องเป่ามีขลุ่ย ปี่จุมและแแน ในพื้นที่วัฒนธรรมทางดนตรีล้านนาเชียงใหม่ มีความหลากหลายและมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย วัฒนธรรมดนตรีล้านนาได้รับอิทธิพลของดนตรีตะวันตก โดยการนำเครื่องดนตรีล้านนาบรรเลงกับวงดนตรีร่วมสมัยหรือบทเพลงที่ใช้บันไดเสียงแบบดนตรีตะวันตก ทำให้สลาทำเครื่องดนตรีต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของเครื่องดนตรีให้บรรเลงตามบันไดเสียงของเพลงสมัยนิยม การปรับเปลี่ยนดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายของช่างสร้างเครื่องดนตรีในพื้นที่วัฒนธรรมดนตรีล้านนาเชียงใหม่ในปัจจุบัน เครื่องดนตรีพื้นบ้านในพื้นที่วัฒนธรรมดนตรีล้านนาเชียงใหม่ มีบทบาทในการบรรเลงเดี่ยว บรรเลงรวมวงในรูปแบบของดนตรีล้านนาล้วน บรรเลงร่วมกับวงดนตรีร่วมสมัย ทำให้บทบาทของเครื่องดนตรีล้านนามีความหลากหลายตามกระแสวัฒนธรรมนิยม เป็นลักษณะของการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม ในการสืบทอดและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาวะกระแสสังคมแต่ก็ยังคงมีความเหนียวแน่นในรูปแบบของวัฒนธรรมเดิม การศึกษาในกรณีดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากปัจจุบันมีทั้งช่างที่สืบทอดการทำเครื่องดนตรีล้านนาอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ที่หลากหลายตามประเภทและกลุ่มของเครื่องดนตรี กระบวนการวิธีการสร้างและระบบเสียงของเครื่องดนตรีในปัจจุบันจะแสดงให้เห็นถึงความชัดเจนของสภาวะทิศทางและบทบาทของเครื่องดนตรีล้านนาในอนาคตได้ การสร้างเครื่องดนตรีล้านนา จึงเป็นส่วนสำคัญในการเติมเต็มการศึกษาในด้านวิชาการดนตรี ซึ่งการศึกษาทางวิชาการทั่วไปต่างเน้นในด้านการศึกษาประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรี วงดนตรี ตลอดจนบทบาทและหน้าที่ในการใช้ดนตรีในสังคม รวมถึงการวิเคราะห์บทเพลง ซึ่งส่วนงานวิชาการที่ขาดหายไปคือ ภูมิปัญญาการสร้างเครื่องดนตรีล้านนา ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ การใช้วัสดุที่มีในพื้นที่ ตลอดจนเทคนิควิทยาพื้นบ้าน ที่ทำให้เครื่องดนตรีล้านนานั้นมีพัฒนาการร่วมกันกับสังคมล้านนา ภูมิปัญญาการสร้างเครื่องดนตรีดังกล่าวนี้ยังไม่เป็นประเด็นศึกษาแม้ว่าจะมี

การกล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านมายาวนานกว่า 3 ทศวรรษมาแล้วก็ตาม และที่สำคัญคือ การศึกษาภูมิปัญญาการสร้างเครื่องดนตรีล้านนา จะทำให้ช่างหรือ “สล่า” ตามภาษาล้านนานั้น มีพื้นที่ในสังคมล้านนามากยิ่งขึ้น และไม่ถูกละเลยศึกษาไม่น้อยไปกว่าศิลปินหรือนักดนตรี อันจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สังคมให้ตระหนักถึงภูมิปัญญาดังกล่าวได้มากขึ้น

นายบุญรัตน์ ทิพยรัตน์ เป็นช่างทำเครื่องดนตรีไทยและดนตรีล้านนาที่เป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย โดยสืบทอดวิชาความรู้มาจากเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ มีนักวิชาการดนตรีและนักศึกษาขอรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านช่างทำเครื่องดนตรีไทยเป็นอันมาก ซึ่งในอดีต นายบุญรัตน์ ทิพยรัตน์ มีผลงานการสร้างเครื่องดนตรีโดยเฉพาะซอสามสายกะลาตัดซึ่งเป็นผลงานการคิดค้นของ ศาสตราจารย์อุดม อรุณรัตน์ (เสียชีวิต) วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตลอดจนมีการสร้างเครื่องดนตรีโบราณที่ใช้ในพระราชพิธีต่างๆ เช่น บัณเฑาะว์ กระจับปี่ เป็นต้น

นายบุญรัตน์ ทิพยรัตน์ เป็นผู้ทรงความรู้ด้านดนตรีไทยและดนตรีล้านนา โดยเฉพาะการสร้างเครื่องดนตรีซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดในปัจจุบัน มีการพัฒนาเครื่องดนตรีทั้งกายภาพและเสียงให้ดียิ่งขึ้นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตน มีการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะงานศึกษาวิจัยด้านดนตรีไทย มีนักเรียนนักศึกษาตลอดจนคณาจารย์จากสถาบันการศึกษาต่างๆ เข้าศึกษาองค์ความรู้กับนายบุญรัตน์ ทิพยรัตน์

ด้วยความสำคัญของการศึกษาการสร้างเครื่องดนตรีล้านนา ผู้วิจัยมีความสนใจภูมิปัญญาในการสืบทอดการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ ของนายบุญรัตน์ ทิพยรัตน์ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ในการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนาในปัจจุบัน และเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน นำไปสู่การอนุรักษ์บทบาทและทิศทางการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านในอนาคตต่อไป

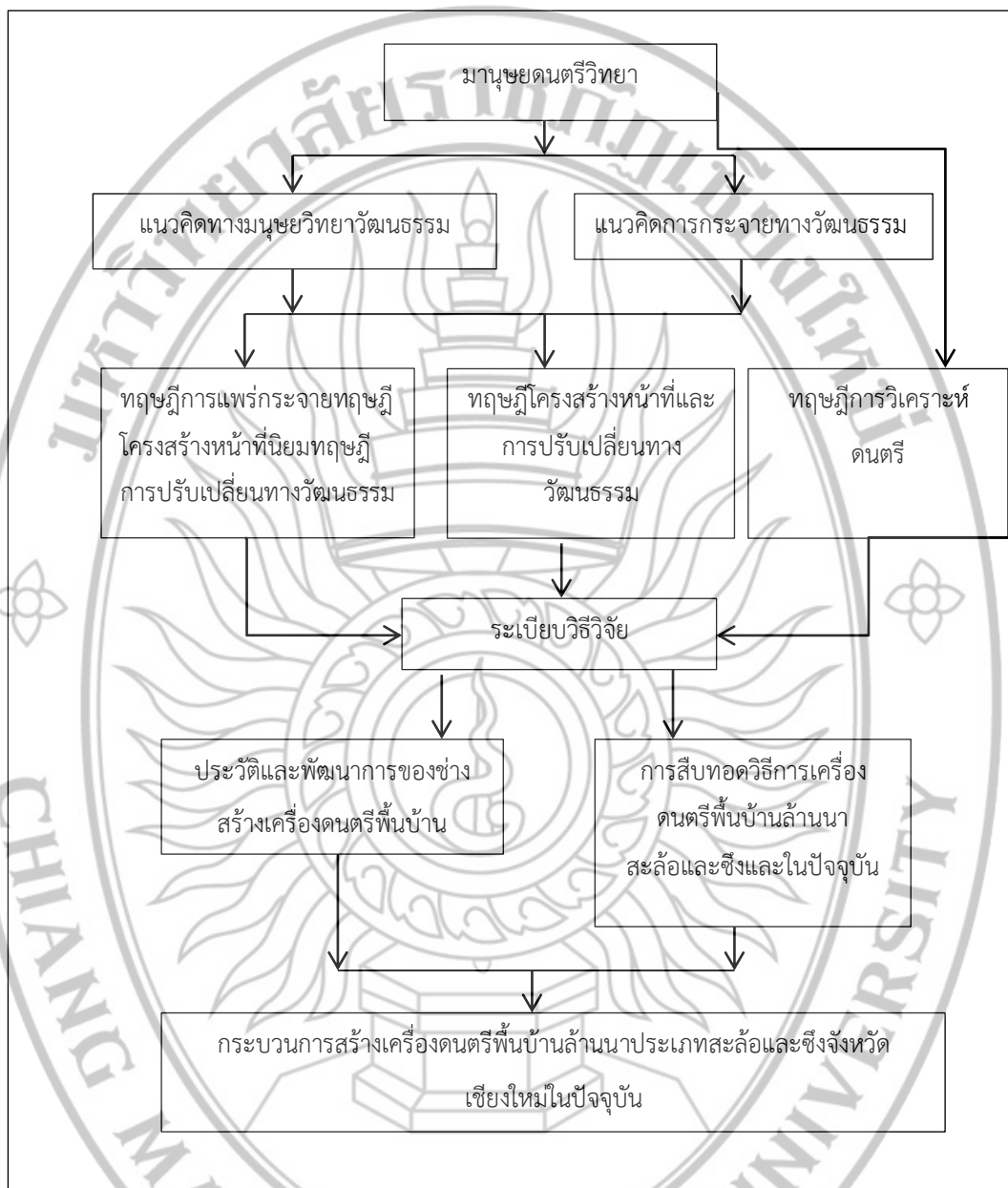
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติและกระบวนการสืบทอดการสร้างเครื่องดนตรีล้านนาจากนายบุญรัตน์ ทิพยรัตน์ช่างสร้างเครื่องดนตรีในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครื่องดนตรีล้านนาจากนายบุญรัตน์ ทิพยรัตน์ ช่างทำเครื่องดนตรีล้านนาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

1.3 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

กรอบแนวคิดงานวิจัย



1.4 ขอบเขตของการวิจัย

- 1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาการทำเครื่องดนตรีล้านนาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่
- 1.4.2 ขอบเขตด้านบุคคล ศึกษาการทำเครื่องดนตรีล้านนาเฉพาะของนายบุญรัตน์ ทิพย์รัตน์
- 1.4.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการทำเครื่องดนตรีล้านนาเฉพาะสะล้อและซึง

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.5.1 ประโยชน์ทางด้านวิชาการ

ผลของการศึกษาประวัติของช่างสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านก่อให้เกิดความชัดเจนทางด้านวิชาการดนตรีล้านนา ภาพรวมของสายการสืบทอดวิธีการสร้างเครื่องดนตรีล้านนาในปัจจุบัน กลวิธีกระบวนการสร้างเครื่องดนตรีล้านนาในปัจจุบัน สามารถมองเห็นพัฒนาการและแนวคิดของช่างสร้างเครื่องดนตรีต่อบทบาทของเครื่องดนตรีล้านนาในสถานการณ์ปัจจุบัน สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงวิชาการทั้งรูปแบบของบทความ เอกสารตำราและต่อยอดงานวิจัยทางวัฒนธรรมดนตรีล้านนาต่อไป

1.5.2 ประโยชน์ต่อการรักษาวัฒนธรรมของชาติ

ผลของการศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาเครื่องดนตรีล้านนาเพื่อสืบทอดการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม จะเป็นประโยชน์ต่อการรักษาวัฒนธรรมของชาติ การศึกษาทำให้สังคมเกิดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาการสืบทอดการสร้างเครื่องดนตรีล้านนามากยิ่งขึ้น และเพื่อสร้างความเข้าใจต่อการนำวัฒนธรรมไปใช้ในสังคมล้านนาในปัจจุบัน นำไปสู่การอนุรักษ์และต่อยอดในฐานะทุนทางวัฒนธรรมของชาติต่อไป

1.5.3 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

ผลของการศึกษาวิจัยนำเสนอรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่เผยแพร่ในแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งห้องสมุดและฐานข้อมูลออนไลน์ การเผยแพร่บทความวิจัยในวารสารทางวิชาการระดับชาติ ผลการวิจัยสามารถนำไปศึกษาต่อยอดในการสร้างหลักสูตร

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาศึกษาประวัติและกระบวนการสืบทอดการสร้างเครื่องดนตรีล้านนาและกระบวนการสร้างเครื่องดนตรีล้านนา มีศัพท์เฉพาะที่แนะนำให้รู้จักบางคำเพื่อเป็นการสื่อสารให้เข้าใจตรงกันและบางคำเป็นศัพท์เฉพาะภาษาท้องถิ่นดังนี้

วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านสะล้อซอซึง ซึ่งเป็นการบรรเลงเครื่องดนตรีสะล้อและซึง และการขับร้องหรือขับซอ

วัฒนธรรมดนตรีล้านนา หมายถึง ดนตรีที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัด ในภาคเหนือด้านทิศตะวันตกที่มีวัฒนธรรมการเล่นสะล้อที่มีรูปแบบตามเอกลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา และแม่ฮ่องสอน

สืบทอด หมายถึง การรับช่วง ปฏิบัติต่อ เช่น เขาสืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษในที่นี่
หมายถึงการสืบทอดดนตรีพื้นบ้านสะล้อ ซอ ซึง

สะล้อ หมายถึง เครื่องดนตรีประเภทสีของล้านนา มี 3 รูปแบบคือ สะล้อเล็ก สะล้อกลาง
และสะล้อใหญ่

ซึง หมายถึง เครื่องดนตรีประเภทดีด มี 3 รูปแบบ คือ ซึงเล็ก ซึงกลาง และซึงใหญ่

สล่า หมายถึง ช่างสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนา ประเภทสะล้อและซึง

